

Perivihollinen — propagandan harhateitten verkostossa

LUOSTARINEN, Heikki. Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941-44: tausta ja sisältö. Jyväskylä, Vastapaino, 1986. 493s.

Hitler kirjoitti Taisteluni-kirjassaan propagandasta: "Propagandan taito piilee kokonaan siinä, että tämä osataan suorittaa niin oivallisesti, että syntyy yleinen vakaumus jonkin tosiseikan todellisuudesta, jonkin tapahtuman välttämättömyydestä, jonkin välttämättömyyden oikeudesta".

Hitlerin Saksassa propaganda oli keskeinen väline juutalaisten tuhoamisessa, natsismin synnyssä. Yhtä selvää ja keskeistä on ollut propagandan osuus oikeistolehtien (Aamulehti, Ajan Suunta, Hakkapeliitta ja Uusi Suomi) välittämässä kuvassa perivihollisesta Heikki Luostarisen ainutlaatuisen tutkimuksen mukaan.

Luostarinen haluaa käyttää termiä sotapropaganda erillään propagandasta - ja syystä. Hänen mukaansa "Sotapropaganda on valtiojohtoinen yhteiskunnan sotilaallisen mobilisaation menetelmä, jonka pyrkimyksenä on maksimoida väestön oma-aloitteinen ja sisäistetty, valtion intressien suuntaisesti ohjautuva toiminta ja siten vähentää valvontaja rangaistuskoneiston tarvetta." (s. 44) Sotapropagandan keskeinen vaikuttamisen kohde ovat ihmisen intentiot. Ihmiset on saatava haluamaan ja päättämään sitä, mitä valtio haluaa.

Tätä tarkoitusta varten propagandis-ti luo uusia nimiä, uusia käsitteitä, uutta historiaa - rakentaa todellisuudesta harhateitten verkoston.

Tappaminen, kuoleminen, yksilöllisen elämän ja ihmisen arvo, moraali ja velvollisuus ovat sotapropagandan uskäsittelistämisen keskiössä. Koska tappamisen kohde on ihminen - omaa lajia edustava elollinen olento, keskeistä on luoda riittävän vääristynyt ja vahva viholliskuva. Luostarinen määrittelee viholliskuvan seuraavasti: "Sillä ymmärretään viholliseen valtioon, maana, kansana ja yksittäisenä ihmisenä liitettyjen (kielteisten) käsitysten kokonaisuutta." (s. 10).

Olen etsinyt viholliskuvan määrittelyä noin paristakymmenestä erityisanakirjasta ja toistaiseksi löytänyt yhdestä, Dudenin saksalaisesta suursanakirjasta (Das Grosse Wörterbuch der deutschen Sprache). Siinä viholliskuva määritellään seuraavasti: Yksilöllä oleva tai indoktrinaation kautta syntynyt erityinen kuva vihollisista.

Psykologisena, sosiaalipsykologisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä viholliskuvan käsite on problemaattinen. On tieteellisesti osoitettu, että muutamaa harvaa kädellislajia lukuunottamatta mikään muu eläin kuin ihminen ei tapa omaa lajiaan. Eläimet eivät sodi. Erikson kirjoittaa, että ihmiskunta ei eräällä tavalla ole ymmärtänyt tai oivaltanut kuuluvansa samaan lajiin, vaan se on ikäänkuin jakautunut pseudolajeihin, joissa eri ryhmät ja kansallisuudet kohtaavat toisensa, ei saman lajin säilyttävänä, vaan vihollisina, jotka voidaan tuhota ja tappa.

Viholliskuvan luomisen helppous - propagandan, kielen, huhujen avulla - liittyy psykodynaamisesti selitettynä ihmisen pitkään lapsuuteen, mielikuvien luomisen kykyyn ja varhaisten ihmissuhteiden oman minän, egon, muodostumiseen. Koska tietyt kehityspsykologiset tapahtumat ovat kaikille yhteisiä prosesseja, ei ole ihme, että eri aikakausina ja eri kulttuureissa on ollut viholliskuvia. Viholliskuvaan on käsittäakseni sijoitettu projektioita oman identiteetin vahvistamiseksi ja suojaamiseksi. Keskeistä viholliskuvassa on lisäksi se, että se on tietylle ryhmälle yhteinen. Omaan ryhmään tai kansaan liitetään hyvä ja oikeudenmukainen, viholliseen projisoidaan paha ja epäoikeudenmukainen.

Luostarinen on löytänyt nämä peruskysymykset analysoidessaan oikeistolehtien neuvostoliittolaisista antamaa kuvaa. Hän listaa oivallisesti suomalaisten omakuvan-identiteetin ominaisuudet vastaparina neuvostoliittolaiselle. Lehtien antama kuva on selkeän mustavalkoinen - suomalainen on niiden mukaan tasainen, harkitseva, aktiivinen, ahkera, kehittynyt, kulttuurinen, itsellinen, suorasekäinen, itsenäinen, rakentava, luja, vaatimaton, sisukas, rehellinen, luotettava, peloton, jumalallinen. Yksinkertaisesti luettelossa ovat kaikki protestanttisen kulttuurin hyveet. Neuvostoliittolaisista

annettu kuva on antiteesi näistä. Neuvostoliittolainen on ailahteleva, harkitsematon, apaattinen, laiska, orjamainen, tuhoava... jne. (s. 396).

Samansuuntaisesti suomalainen yhteiskunta on malliyhteiskunta ja neuvostoliittolainen antiteesi, josta ei löydy ainoataan myönteistä seikkaa. Kysymys on todellisuuden vääristämisestä hyvä-me, paha-nuo asetelmaksi. Me olemme hyvän, oikeudenmukaisuuden, vapauden ja jumalan asialla - nuo toiset pahan, orjuuden ja saatanan asialla.

Luostarisen oikeistolehtien antamat ilmaiset eivät elä vain vuosien 1941-44 historiassa vaan myös nykyajassa. Ydinaseaikakaudella onkin muokattava vahva viholliskuva.

Luostarinen on otsikoinut kirjansa nimellä Perivihollinen. Miksi neuvostoliittolainen on suomalaisten perivihollinen? Suomi on elänyt pidemmän ajan Ruotsin vallan alaisuudessa kuin aikoinaan Venäjän alaisuudessa. Luostarinen pohtii tätäkin kysymystä perusteellisesti ja monitasoiseen analyysiin pohjaten. Russofobialla on pitkät historialliset juuret löydettävissä jo 1500-, 1600-luvun eurooppalaisessa kuvassa.

Viholliskuvilla on historiallinen jatkuvuus, ts. kerran syntyneen viholliskuvan aineksia käytetään uusissa konfliktitilanteissa, toteaa Luostarinen (s. 26).

Viholliskuvat vaihtuvat, muuttuvat, katoavat ja syntyvät uudelleen. Luostarinen toteaa oivallisesti, että viholliskuvassa ei ole ratkaisevaa jokin vihollisessa vaan jokin kuvan luojassa (s. 27). "Eilen" Neuvostoliitto oli USA:n liittolainen, tänään sen perivihollinen. "Eilen" Neuvostoliitto oli Suomen perivihollinen, tänään liittolainen ja ystävä. "Eilen" Kiina oli Red Scare, punainen vaara - tänään hyväksytty. Mikään ei ole pysyvää ja muuttumatonta viholliskuvassa - paitsi muuttuvuus.

Luostarisen kirjoittama teos ilmaisee ennen kaikkea sen, minkä Klinge totesi liseniaattityön tarkastustilaisuudessa: "Laaja lukeneisuus ja perehtyneisyys kirjallisuuteen on ensimmäinen vaikuttava ja vakuuttava huomio." Tämä laaja lukeneisuus on pystytty jäsentämään jännitteiseksi ja kiinnostavaksi kokonaisuudeksi. Perivihollisen luettuaan avautuu propagandan vastaanottajalle keinoja arvioida, harkita ja sijoittaa tiedot,

kuvat, sanat yhteiskunnallis-historialliseen kontekstiin.

Kirjan oivalliset kuvitukset syventävät ja todellistavat periviholliskuvan tunnuspiirteitä.

Teoksen toivoisi kuluvan paitsi yliopisto-opiskelijoiden (kurssikirjana), myös poliitikkojen, päätöksentekijöitten ja muun kansan käsissä.

Riitta Wahlström

Journalistiset terveiset Snellmanilta ja Topeliukselta

ZILLIACUS, Clas & KNIF, Henrik. Opinionens tryck. En studie över presens bildningskede i Finland. Helsingfors, Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, 1985. 410 s.

Loppusuoralleen ehtineen Suomen lehdistöhistorian yleiskartoituksen tuotoksia odoteltaessa ovat suomenruotsalaiset tutkijakollegat askartaneet ahkerina suurprojektin ulkopuolellakin. Taustayhteisö, Svenska Litteratursällskapet i Finland, tarkisti uudessa tilanteessa varhaisempia kaavailujaan ja totesi, että suomenruotsalainen lehdistöhistoria sisältyy olennaisena osana kokonaisuuteen, jota Päiviö Tommila tutkijoineen on nyt saattamassa päätökseen. Niinpä purjeita reivattiin tilanteen mukaan ja kvantitatiivisesta siirryttiin kvalitatiiviseen. Kauniina tuloksena on vuoden taitteesta lähtien ollut luettavissa Clas Zilliacuksen ja Henrik Knifin esitys eräistä suomalaisen lehdistön rakennusvaiheen mielenkiintoisista piirteistä.

Runsaat 400-sivuinen, kaksipalstainen teos näyttää ensi katsomalta koostuvan osatutkielmista. Useimpia kytkee toisiinsa lähinnä samalla aikajaksolla liikkuminen eli suomalaisen lehdistön kehitysvaihe syntymästä 1860-luvulle, josta sitten viimeinen osajakso johdattelee lehdistön jo vakiintuneempaan kauteen 1880-luvulle. Lähempi tekstiin paneutuminen kuitenkin osoittaa pian, että myös lehdistön